

Sebastian Wiśniewski OMI

 <https://orcid.org/0000-0003-0484-3366>
sebastian.wisniewski@oblaci.pl

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
 <https://ror.org/04g6bbq64>

Implikacje homiletyczne motywu „Ecclesia militans” w tekstach liturgicznych „Mszału rzymskiego dla diecezji polskich”

 <https://doi.org/10.15633/ps.29103>

Sebastian Wiśniewski OMI — kapłan ze Zgromadzenia Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej; doktor habilitowany nauk teologicznych; prowadzi wykłady z homiletyki, liturgiki i retoryki na wydziałach teologicznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz w Instytucie Mazenodianaum.

Article history • Received: 13 Oct 2024 • Accepted: 12 Dec 2024 • Published: 31 Mar 2025

ISSN 1428-5673 (print) • ISSN 2391-6575 (online) • Creative Commons Attribution 4.0 International (cc by 4.0)

Abstrakt

Implikacje homiletyczne motywu „Ecclesia militans” w tekstach liturgicznych mszału rzymskiego dla diecezji polskich

W artykule podjęto problem idei Kościoła „wojującego”, która wprawdzie zniknęła z terminologii teologicznej, jednak pozostaje obecna zarówno w tekstach liturgicznych, jak i w działalności duszpasterskiej. Kościół „pielgrzymujący” zachowuje świadomość, że walka jest wpisana nie tylko w jego historię, ale także w jego tożsamość i stanowi codzienną konieczność. W toczonej walce prosi Boga o obronę, a świętych o wstawiennictwo. W swoich tekstach liturgicznych Kościół wielokrotnie nawiązuje do idei walki, która dzięki temu staje się jedną z kwestii, znajdujących swój wyraz w homilijnym przepowiadaniu słowa Bożego.

Słowa kluczowe: homilia, Kościół pielgrzymujący, Kościół walczący, teksty liturgiczne

---

Abstract

Homiletical implications of the “Ecclesia militans” motif in the liturgical texts of the Roman missal for Polish dioceses

This article addresses the problem of the “militant” Church, which has disappeared from theological reflection and terminology but remains present in both liturgical texts and pastoral activity. The “pilgrim” Church maintains the awareness that the struggle is inscribed not only in her history but also in her identity and remains an everyday necessity. In the ongoing struggle, she asks God for defense and the saints for intercession. In her liturgical texts, the Church repeatedly refers to the idea of struggle, which thus becomes one of the issues that finds its expression in the homily preaching of the Word of God.

Keywords: homily, pilgrim church, militant church, liturgical texts

---

Papieska Rada Iustitia et Pax w Kompendium nauki społecznej Kościoła przypomniła, że

w biblijnym Objawieniu pokój jest czymś znacznie więcej niż tylko brakiem wojny: przedstawia on pełnię życia (por. Ml 2, 5). Nie będąc zaś wytworem człowieka, jest on największym darem Boga, ofiarowanym wszystkim ludziom, zakłada posłuszeństwo Bożemu planowi. Pokój jest owocem błogosławieństwa Boga dla swojego ludu: „Niech [Pan] zwróci ku tobie oblicze swoje i niech cię obdarzy pokojem” (Lb 6, 26). Taki pokój przynosi płodność (por. Iz 48, 19), dobrobyt (por. Iz 48, 18), szczęście (por. Iz 54, 13), wyzwolenie od lęku (por. Kpł 26, 6) i głęboką radość (por. Prz 12, 20)¹.

Pan Jezus zwraca się do swoich uczniów słowami: „Pokój wam!” (J 20, 21), a w Kazaniu na Górze ogłasza, że błogosławieni są ci, którzy wprowadzają pokój (zob. Mt 5, 9).

W liturgii mszy świętej jest również możliwość przekazania pokoju pozostałym uczestnikom świętych obrzędów (aczkolwiek w języku polskim utrwaliło się określenie „znak pokoju”, to jednak we mszy świętej nie chodzi o przekazanie samego znaku, ale o rzeczywiste przekazanie pokoju). Pokój Chrystusowy w pierwszej kolejności oznacza dar nadprzyrodzony, nie zaś wolność od konfliktów zbrojnych. Pokój Chrystusa jest natomiast wolnością od lęku przed cierpieniem i utratą życia z powodu Ewangelii. Dlatego jest on ściśle związany z cnotą męstwa. Jak podaje Katechizm Kościoła katolickiego:

Męstwo jest cnotą moralną, która zapewnia wytrwałość w trudnościach i stałość w dążeniu do dobra. Umacnia decyzję opierania się pokusom i przewyciężania przeszkód w życiu moralnym. Cnota męstwa uzdalnia do przewyciężania strachu, nawet strachu przed śmiercią, do stawienia czoła próbom i prześladowaniom. Uzdalnia nawet do wyrzeczenia i do ofiary z życia w obronie słusznej sprawy².

---

¹ Papieska Rada Iustitia et Pax, *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, 489, Kielce 2005, https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_doc_20060526_compendio-dott-soc_pl.html (27.08.2024).

² *Katechizm Kościoła katolickiego*, 1808, Poznań 1994, s. 424.

Święci męczennicy wszystkich wieków mogli ujawnić cnotę męstwa w stopniu heroicznym, ponieważ mieli w sobie Chrystusowy pokój. To właśnie on jest warunkiem gotowości chrześcijanina do podjęcia walki. Jest to walka szczególna, która zawsze powinna być odnoszona do perspektywy eschatologicznej.

Pamiętając zatem o powyższych ustaleniach, można przystąpić do sformułowania kilku pytań badawczych, dzięki którym stanie się możliwe ukazanie implikacji homiletycznych motywu Kościoła „wojującego” zawartych w tekstach Mszału rzymskiego dla diecezji polskich. Oto one: W jaki sposób idea walki jest obecna w doświadczeniu pastoralnym Kościoła? Jak Kościół postrzega sam siebie w odniesieniu do motywu walki? Jak pojęcie walki jest wyrażane w modlitwie liturgicznej? Jakie postulaty dla kaznodziejstwa wynikają z idei Kościoła „walczącego”?

1. Chrześcijański etos walki

Homiletyczny wysiłek wyjaśniania prawd wiary i zasad życia chrześcijańskiego w oparciu o słowo Boże i liturgię Kościoła wymaga od przepowiadającego umiejętności aktualizowania niezmiennego orędzia w odniesieniu do zmieniających się okoliczności życia. Homilista potrafi zatem dokonywać egzegezy biblijnej, liturgicznej i egzystencjalnej. Z obserwacji obecności motywu „Kościoła wojującego” w doświadczeniu pastoralnym można wyprowadzić wnioski, iż w powszechnej świadomości chrześcijański temat walki znalazł najpełniejszą realizację w etosie średniowiecznych rycerzy, wśród których rozpoznajemy zarówno Zawiszę Czarnego, jak i rycerskie zakony: joannitów, templariuszy i krzyżaków. Jakkolwiek ideał rycerza ucierpiał nieco za sprawą renesansowego pisarza Miguela de Cervantesa, który wykreował komiczną postać błędnego rycerza Don Kichota, to jednak należy zauważyć, że nawet w języku potocznym opisanie kogoś przymiotnikiem „rycerski” budzi wyłącznie pozytywne skojarzenia. Trudno się zatem dziwić, że powstała w XIX wieku katolicka organizacja charytatywna, która na całym świecie liczy dziś ponad dwa miliony członków³, przyjęła nazwę Zakonu Rycerzy Kolumba, a powołane przez św. Maksymiliana Kolbe

³ Who we are, <https://www.kofc.org/pl/who-we-are/our-supreme-officers/supreme-knight.html> (10.10.2024).

w 1917 roku stowarzyszenie nazwano Rycerstwem Niepokalanej. Do etosu rycerza odwołuje się także powstałe w 2011 roku stowarzyszenie, będące wyrazem wdzięczności za pontyfikat papieża Polaka, które przyjęło nazwę Zakonu Rycerzy Jana Pawła II. Kolorytu polskiej religijności dodają z pewnością Wojownicy Maryi, chociaż do idei walki odwołują się także Rycerze Chrystusa Króla, powołani do życia przez ks. Piotra Natanka. Warto również zauważyć, że organizacją odwołującą się w swojej terminologii do walki jest także „Legion Maryi”.

2. Walka Kościoła elementem jego tożsamości

Idea walki jest bardzo mocno wpisana w tożsamość Kościoła, który widzi siebie jako *realitas complexa* – rzeczywistość złożoną. Jakkolwiek w dokumentach sformułowanych na ostatnim soborze Kościół odwołuje się do nauki o trzech stanach, które tworzą: Kościół walczący (*militans*), oczyszczający się (*purgans*) i triumfujący (*triumphans*)⁴, to jednak w odniesieniu do Kościoła obecnego na ziemi nie używa się określenia „wojujący”, lecz „pielgrzymujący”. Zmiana nazewnictwa nie oznacza jednak, jakoby Kościół przestał postrzegać walkę jako jeden z elementów wpisanych w ten wymiar jego istnienia, który realizuje się w czasie. O tej walce przypomniiała Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Soboru Watykańskiego II, która stwierdza:

w ciągu [...] całej historii ludzkiej toczy się ciężka walka przeciw mocom ciemności; walka ta zaczęta ongiś u początku świata, trwać będzie do ostatniego dnia, według słowa Pana. Wplątany w nią człowiek wciąż musi się trudzić, by trwać w dobrym i nie będzie mu dane bez wielkiej pracy oraz pomocy łaski Bożej osiągnąć jedności w samym sobie⁵.

Ciekawie w tym kontekście brzmi wypowiedź Benedykta XVI, który w przemówieniu do kardynałów, ogłoszonym 21 maja 2012 roku na zakończenie obiadu wydanego z okazji swoich 85. urodzin, uświadamiał:

4 Zob. K. Szwarz, Kościół jako „*realitas complexa*” w świetle tajemnicy obcowania świętych, „Teologia w Polsce” 5 (2011) nr 1, s. 78, <https://doi.org/10.31743/twp.2011.5.1.06>.

5 Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes*, 37.

Pojęcie *Ecclesia militans* – Kościół wojujący, dziś jest już trochę niemodne. W rzeczywistości jednak coraz lepiej rozumiemy, że jest prawdziwe, oddaje prawdę. Widzimy, że zło chce opanować świat i że konieczne jest podjęcie walki ze złem. Widzimy, że zło czyni to na wiele sposobów: okrutnych, uciekając się do różnych form przemocy, ale też udaje dobro i właśnie w ten sposób niszczy moralne fundamenty społeczeństwa. Św. Augustyn powiedział, że cała historia jest walką dwóch miłości: miłości własnej, aż do pogardzania Bogiem, i miłości Boga, aż do pogardzania sobą w męczeństwie. My uczestniczymy w tej walce [...]⁶.

W walce „przeciw mocom ciemności” członkowie Kościoła pielgrzymującego mogą liczyć na wsparcie świętych, w tym również aniołów. Przypomniał o tym Jan Paweł II, który 24 kwietnia 1994 roku, po modlitwie *Regina coeli*, zachęcił do odmawiania modlitwy do św. Michała Archanioła⁷. Do odmawiania tej modlitwy oraz starożytnej antyfony maryjnej *Sub Tuum praesidium* zagrzewał również papież Franciszek⁸. Zachętę papieża powtórzył Przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski, abp Stanisław Gądecki⁹. Modlitwy miały być odmawiane przez cały październik 2018 roku po różańcu. Jednak w praktyce Kościoła w Polsce modlitwę do św. Michała Archanioła można najczęściej usłyszeć

6 Benedykt XVI, *Mam wokół siebie przyjaciół*, „L'Osservatore Romano” wyd. pol. (2012) nr 7–8, s. 29.

7 Giovanni Paolo II, *Regina coeli, Domenica, 24.04.1994*, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/angelus/1994/documents/hf_jp-ii_reg_19940424.html (28.08.2024): „Niech modlitwa umacnia nas w tej duchowej walce, o której mówi List do Efezjan: «W końcu bądźcie mocni w Panu – siłą Jego potęgi» (Ef 6, 10). Do tej samej bitwy nawiązuje Księga Apokalipsy, przywołując przed naszymi oczyma obraz św. Michała Archanioła (por. Ap 12, 7). Papież Leon XIII z pewnością miał tę scenę na uwadze, kiedy pod koniec ubiegłego wieku [XIX] wprowadził w całym Kościele specjalną modlitwę do św. Michała: «Święty Michale Archaniele! Wspomagaj nas w walce, a przeciw niegodziwości i zasadzkom złego ducha bądź naszą obroną». Choć obecnie ta modlitwa nie jest już odmawiana na zakończenie celebracji eucharystycznej, zachęcam wszystkich, aby jej nie zapomnieli, lecz odmawiali ją, prosząc o pomoc w walce przeciwko siłom ciemności i duchowi tego świata” (tłum. własne).

8 Zob. Holy See Press Office *Communiqué*, 29.09.2018, <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2018/09/29/180929d.html> (29.08.2024).

9 Zob. S. Zielińska, *Przewodniczący Episkopatu zachęca do odmawiania modlitwy do św. Michała Archanioła*, 01.10.2018, <https://opoka.org.pl/News/Kosciol/2018/przewodniczacy-episkopatu-zacheca-do-odmawiania-modlitwy-do-sw-michala-archaniola> (29.08.2024).

bezpośrednio po mszach świętych¹⁰. Warto jednak zauważyć, że modlitwa ta, odmawiana obecnie w niektórych parafiach, była pierwotnie jedną z kilku modlitw wypowiedzianych po każdej mszy świętej cichej w formie osobnego nabożeństwa, na kolanach u stopni ołtarza. Początek tej praktyce dał papież Leon XIII, „po przerażającym widzeniu złych duchów, jakie miał w Rzymie słuchając Mszy świętej”¹¹. Kapłani od 1886 roku po mszach cichych mieli odmawiać z wiernymi: trzy razy *Ave Maria*, antyfonę *Salve Regina*, modlitwę do św. Michała Archanioła i trzykrotne wezwanie do Najświętszego Serca Jezusowego oraz modlitwę:

Boże, ucieczko nasza i mocy, wejrzyj łaskawie na lud Twój do Ciebie wołający i za przyczyną chwalebnej i niepokalanej Dziewicy i Matki Bożej Maryi, ze świętym Jej Oblubieńcem Józefem, ze świętymi Apostołami Twoimi Piotrem i Pawłem, oraz wszystkimi Świętymi, wysłuchaj miłościwie i łaskawie prośby nasze, które za nawrócenie grzeszników, za wolność i wywyższenie świętej Matki Kościoła naszego do Ciebie zanosimy. Przez tegoż Chrystusa, Pana naszego. Amen¹².

Te modlitwy obowiązywały po mszach recytowanych przez 78 lat, do 1964 roku, kiedy wydano watykańską instrukcję *Inter oecumenici*. Wobec spontanicznego i dość chaotycznego wprowadzania modlitwy do św. Michała Archanioła pod koniec mszy świętej, Diecezja Warszawsko-Praska w komunikacie podpisanym przez bp. Jacka Grzybowskiego przywołała kilka ważnych pytań, stawianych przez teologów, którzy wyrazili zaniepokojenie, między innymi zachodzącym niebezpieczeństwem sugerowania wiernym, że bez odmówienia tej dodatkowej

¹⁰ Zob. np.: Diecezjalna Komisja Liturgiczna Diecezji Warszawsko-Praskiej, *Uwagi teologiczno-liturgiczne dotyczące odmawiania modlitwy do św. Michała Archanioła i jej związku z mszą świętą*, <https://diecezja.waw.pl/komunikat-liturgiczny-dotyczacy-modlitwy-do-sw-michala-archaniola/> (28.09.2024).

¹¹ Diecezjalna Komisja Liturgiczna Diecezji Warszawsko-Praskiej, *Uwagi teologiczno-liturgiczne dotyczące odmawiania modlitwy do św. Michała Archanioła i jej związku z mszą świętą*, <https://diecezja.waw.pl/komunikat-liturgiczny-dotyczacy-modlitwy-do-sw-michala-archaniola/> (28.09.2024).

¹² Zob. *Msza trydencka – obrzędy*, <https://www.diecezja.eu/index.php/z-zycia-kosciola/z-zycia-kosciola-msza-trydencka/z-zycia-kosciola-msza-trydencka-obrzedz-wiernych.html> (12.10.2024).

modlitwy msza święta jest jakby niepełna¹³. Zaproponowano zatem praktyczne rozwiązanie, aby „tam, gdzie jest taki zwyczaj, odmawiać modlitwę do św. Michała Archanioła po błogosławieństwie (z miejsca przewodniczenia) albo po rozesłaniu wiernych, na podobnej zasadzie jak inne nabożeństwa (na stopniach ołtarza lub w innym, wyznaczonym do tego miejscu)”¹⁴. Tymczasem codzienna, kilkuletnia praktyka odmawiania tej modlitwy w niektórych parafiach niejednokrotnie jest interpretowana przez wiernych jako liturgiczny wymóg prawny, tak jakby mszy czegoś istotnego brakowało, gdy opuści się orację do św. Michała. I to może budzić uzasadniony niepokój, skoro – jak przypomnieli ostatni sobór – „ilekroć na ołtarzu sprawowana jest ofiara krzyżowa, w której «na Paschę naszą ofiarowany został Chrystus» (1 Kor 5, 7), dokonuje się dzieło naszego odkupienia”¹⁵.

Wszelka aktywność człowieka powinna być kierowana przez cnotę roztropności. Nabożeństwa ludu Bożego również podlegają temu postulatowi. Szczególnie zaś te, które są nośnikiem idei walki. One właśnie są bowiem szczególnie narażone na promocję zgoła niechrześcijańskiego przesłania.

---

13 Diecezjalna Komisja Liturgiczna Diecezji Warszawsko-Praskiej postawiła pytania: „Czy wprowadzając na końcu mszy modlitwę do św. Michała Archanioła, pamiętamy, że to przede wszystkim paschalne misterium Chrystusa obecne w Eucharystii jest naszym ratunkiem i naszym zabezpieczeniem przed zakusami diabła? Rzecz nie w tym, by negować szczególną misję Archanioła Michała w opiece nad Kościołem, bo to sam Bóg wyznacza obowiązki aniołom i ludziom (por. kolekta ze święta Archaniołów Michała, Gabriela i Rafała), ale w tym, by nie tworzyć wrażenia, że Eucharystia bez modlitwy do św. Michała ma niepełną wartość. Czy dodając modlitwy do Maryi lub innych świętych, pamiętamy, że to przede wszystkim sam Chrystus paschalny na wiele sposobów realnie obecny w Eucharystii oręduje za nami u Ojca (Rz 8, 34), i czy wystarczająco akcentujemy to w głoszeniu słowa Bożego i w katechezie liturgicznej?” (Uwagi teologiczno-liturgiczne dotyczące odmawiania modlitwy do św. Michała Archanioła i jej związku z mszą świętą, <https://diecezja.waw.pl/komunikat-liturgiczny-dotyczacy-modlitwy-do-sw-michala-archaniola/> [28.09.2024]).

14 Diecezjalna Komisja Liturgiczna Diecezji Warszawsko-Praskiej, Uwagi teologiczno-liturgiczne dotyczące odmawiania modlitwy do św. Michała Archanioła i jej związku z mszą świętą, <https://diecezja.waw.pl/komunikat-liturgiczny-dotyczacy-modlitwy-do-sw-michala-archaniola/> (28.09.2024).

15 Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium*, 3.

Kościół pielgrzymujący jest świadomy znaczenia walki, którą musi toczyć w świecie, ponieważ, jak mówi konstytucja soborowa *Gaudium et spes*,

człowiek jest wewnętrznie rozdarty. Z tego też powodu całe życie ludzi, czy to jednostkowe, czy zbiorowe, przedstawia się jako walka, i to walka dramatyczna między dobrem i złem, między światłem i ciemnością. Co więcej, człowiek odkrywa, że jest niezdolny zwalczać skutecznie o własnych siłach napaści zła, tak że każdy czuje się jakby skrępowany łańcuchami. Ale sam Pan przyszedł, aby człowieka uwolnić i umocnić, odnawiając go wewnętrznie i wyrzucając precz „księcia tego świata” (J 12, 31), który trzymał człowieka w niewoli grzechu¹⁶.

W tym samym dokumencie znajduje się również stwierdzenie, przypominające, iż

chrześcijanina przynagła [...] potrzeba i obowiązek walki ze złem wśród wielu utrapień, nie wyłączając śmierci, lecz włączony w tajemnicę paschalną, upodobniony do śmierci Chrystusa, podąży umocniony nadzieją ku zmartwychwstaniu¹⁷.

Również Konstytucja dogmatyczna o Kościele zawiera wzmianki dotyczące walki. Przypomina mianowicie o członkach Kościoła, którzy

okazują się [...] synami obietnicy, jeśli mocni w wierze i nadziei wykorzystują czas obecny (por. Ef 5, 16; Kol 4, 5) i w cierpliwości oczekują przyszłej chwały (por. Rz 8, 25). A nadziei tej nie powinni ukrywać w głębi serca, lecz dawać jej stale wyraz swym postępowaniem oraz walką „przeciw rządcom świata tych ciemności, przeciw złym duchom” (Ef 6, 12), także przez formy życia świeckiego¹⁸.

Ponadto wspólnota Kościoła „stanowi sprawcze narzędzie, przez które niewierzącym jeszcze zostaje wskazana czy utarta droga do Chrystusa

¹⁶ Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes*, 13.

¹⁷ Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes*, 22.

¹⁸ Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium*, 35.

i Jego Kościoła i przez które także wierni zostają pobudzeni, zasileni i wzmocnieni do duchowej walki”¹⁹.

3. Motyw walki w liturgii

Przekonanie o walce, w której Kościół pielgrzymujący uczestniczy, zostało bardzo jasno wyrażone nie tylko przez ojców soborowych i kolejnych papieży, ale jest także nadal obecne w liturgii.

W rytuale egzorcyzmów znajdują się dwie wersje modlitwy do św. Michała Archanioła:

Chwalebny Wodzu niebieskich zastępów, święty Michale Archaniele, broń nas w walce przeciwko Zwierzchnościom i Władzom, przeciw rządcom świata tych ciemności, przeciw duchowym pierwiastkom zła na wyżynach niebieskich. Przybądź na pomoc ludziom, których Bóg stworzył na swój obraz i podobieństwo i za wielką cenę wykupił z diabelskiej niewoli. Ciebie Kościół święty czci jako stróża i patrona, tobie Pan oddał w opiekę dusze odkupionych, abyś je doprowadził do wiecznej szczęśliwości. Błagaj Boga, dawcę pokoju, aby zmiażdżył szatana pod naszymi stopami, by już nie potrafił zniewalać ludzi ani wyrządzać szkody Kościołowi. Zanieś nasze prośby przed oblicze Najwyższego. Niech rychło nam okaże swoje miłosierdzie. Pochwyć smoka, starodawnego węża, którym jest diabeł i szatan, i związawszy go, strąć do piekieł, by już więcej nie zwodził narodów. Amen²⁰.

I druga modlitwa, która została rozpowszechniona w parafiach:

Święty Michale Archaniele, wspomagaj nas w walce, a przeciw niegodziwości i zasadzkom złego ducha bądź naszą obroną. Oby go Bóg pogromić raczył, pokornie o to prosimy, a Ty, Wodzu niebieskich zastępów, szatana i inne duchy złe, które na zgubę dusz ludzkich po tym świecie krążą, mocą Bożą strąć do piekła. Amen²¹.

¹⁹ Sobór Watykański II, Dekret *Presbyterorum ordinis*, 6.

²⁰ Rytuał rzymski. *Egzorcyzmy i inne modlitwy błagalne*, Katowice 2010, s. 93–94.

²¹ Rytuał rzymski. *Egzorcyzmy i inne modlitwy błagalne*, s. 102. „Leon XIII miał napisać modlitwę po osobistej wizji podczas odprawianej przez siebie Eucharystii 13 października 1884 r. Usłyszał wówczas głos Jezusa oraz głos szatana. W rozmowie, Pan udzielił

Motyw Kościoła walczącego obecny w tekstach soborowych i wypowiedziach kolejnych papieży został dość wyraźnie zaznaczony również w Mszału rzymskim dla diecezji polskich. Obecne w nim modlitwy, mówiące o walce, można by podzielić na kilka grup. Są to: teksty mówiące o Bogu, który broni człowieka; teksty, w których uwypuklono aktywność samego człowieka, który musi walczyć w obronie kogoś lub czegoś; euchologie mówiące o wstawianictwie świętych wspierających duchową walkę członków Kościoła pielgrzymującego oraz teksty mówiące o walce w sensie dosłownym, literalnym. Teksty te stanowią ważne źródło przepowiadania homilijnego i dlatego zasługują na wyjaśnianie ich sensu podczas sprawowanych liturgii.

3.1. Teksty mówiące o Bogu, który walczy lub jest gotowy podjąć walkę

Modlitwami, które pojawiają się podczas mszy jako pierwsze chronologicznie, są antyfony na wejście. Bardzo często są one zaczerpnięte z psalmów. Pojawiają się zatem stwierdzenia: „Pan jest moim obrońcą” (Ps 18, 19) – w 8. niedzielę zwykłą²²; „Pan obrońcą mego życia” (Ps 27, 1) – w 10. niedzielę zwykłą²³; wezwanie: „Boże, nasz Obrońco” (Ps 84, 10) – w 20. niedzielę zwykłą²⁴ oraz podczas mszy w dniu poświęcenia ołtarza²⁵. Natomiast trzecia prefacja wielkanocna ukazuje Chrystusa, który „nie przestaje się za nas ofiarować” i wstawia się za nami u Ojca „jako nasz Obrońca”²⁶.

---

złemu duchowi pozwolenia na próbę zniszczenia Kościoła w ok. 100 lat, podkreślając, że ostatecznie i tak wspólnota ludzi z Bogiem zwycięży, a bramy piekielne nie zdołają jej przemóc. Następnie papież urządził atak demonów na wiernych, a wreszcie św. Michała i jego aniołów przeganiających napastników, gdy ludzie skierowali do wodza wojsk niebieskich swoje modlitwy. Zaraz po tym widzeniu Leon XIII ułożył tekst wezwania” (120 lat temu zmarł autor m.in. najstynniejszej modlitwy do św. Michała, <https://www.vaticannews.va/pl/watykan/news/2023-07/120-lat-temu-zmarl-autor-najstynniejszej-modlitwy-do-sw-michala.html> [28.09.2024]).

²² Zob. Mszał rzymski dla diecezji polskich, Poznań 1986, s. 249.

²³ Zob. Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 251.

²⁴ Zob. Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 261.

²⁵ Zob. Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 108”.

²⁶ Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 39*.

Skoro Bóg jest ukazywany w antyfonach jako obrońca człowieka, który zwraca się do Niego, pojawia się pytanie: przed kim lub przed czym Bóg broni modlącego się? Odpowiedź zawarta jest między innymi w antyfonach, chociaż jest ona niezwykle pojemna i ogólna. Oto Bóg broni przed „wrogami”, ale także wybawia „ze wszystkich naszych ucisków”²⁷. Treść antyfony jest parafrazą wersetów wybranych z Psalmu 25.

Jeden raz jako antyfona na wejście pojawia się w mszale fragment Psalmu 44, 24–27, który jest modlitwą błagalną ujętą w słowa pewnego wyrzutu pod adresem Boga:

Ocknij się! Dlaczego śpisz, Panie? Przebudź się, nie odrzucaj nas na zawsze. Dlaczego ukrywasz swoje oblicze, zapominasz o naszej nędzy i ucisku? W prochu runęło nasze życie, ciałem przyłgnęliśmy do ziemi. Powstań, przyjdź nam na pomoc i wyzwól nas przez swoją łaskę²⁸.

Motyw Boga, który broni człowieka można znaleźć również w antyfonie komunijnej z 10. niedzieli zwykłej, którą stanowi werset 3 Psalmu 18: „Bóg jest moim obrońcą”²⁹. W niektórych tekstach wróg jest dookreślony – jest nim drugi człowiek: „Zmiłuj się nade mną, Boże, bo prześladowuje mnie człowiek, uciska mnie w nieustannej walce”³⁰. Są to słowa zaczerpnięte z Psalmu 56.

---

27 Środa Pierwszego Tygodnia Wielkiego Postu, w: *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, s. 71 oraz 2 Niedziela Wielkiego Postu, w: *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, s. 75: „Wspomnij na swoje miłosierdzie, Panie, na swoją miłość, która trwa od wieków, niech nasi wrogowie nie triumfują nad nami. Wybaw nas, Boże Izraela, ze wszystkich naszych ucisków”. Z kolei Czwartek Trzeciego Tygodnia Wielkiego Postu, w: *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, s. 87, zawiera antyfonę o następującej treści: „Pan mówi: Ja jestem zbawieniem ludu, w jakimkolwiek ucisku wołać będą do Mnie, Ja ich wysłucham i będę im Panem na wieki”. Podobny temat występuje w antyfonie na wejście, która znalazła się w mszale w następujące dni: 25. niedziela zwykła, w: *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, s. 266; Msze i modlitwy w różnych potrzebach: 32. Msza o pojednanie, w: *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, s. 150; Msze i modlitwy w różnych potrzebach: 49. Msza w jakiegokolwiek potrzebie, w: *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, s. 168”; Msze wotywny: 14. Msza o Najświętszej Maryi Pannie pod wezwaniem Uzdrawienia chorych, w: *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, s. 192.

28 *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, s. 169.

29 *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, s. 251.

30 *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, s. 100.

W kolekcie z 17. niedzieli zwykłej pojawia się natomiast wskazanie, że obrona, której człowiek szuka u Boga, jest konieczna w walce o stałość i świętość: „Boże, obrońco ufających Tobie, bez Ciebie nic nie jest mocne ani święte”³¹. Natomiast w sobotę po Popielcu modlitwa wspomina o mocach ciemności: „Wszechmogący, wieczny Boże, wejrzyj łaskawie na naszą słabość w walce z mocami ciemności i wyciągnij w naszej obronie swoją potężną prawicę”³². Z kolei w kolekcie Wielkiej Środy i piątku drugiego tygodnia wielkanocnego Kościół wyraża swoją wiarę w to, że Jezus Chrystus „przez śmierć na drzewie krzyża uwolnił nas spod władzy szatana”³³. Zwycięstwo Chrystusa jest ogłaszane również w prefacji na 1. niedzielę Wielkiego Postu, która przypomina, że Chrystus „zniweczył wszystkie podstępstwa szatana i nauczył nas zwyciężać pokusy do grzechu”³⁴. Zwycięstwo Jezusa Chrystusa jest proklamowane również w prefacji o Krzyżu Świętym, w której znajduje się następujące stwierdzenie:

Na drzewie rajskim śmierć wzięła początek, na drzewie Krzyża powstało nowe życie, a szatan, który na drzewie zwyciężył, na drzewie również został pokonany, przez naszego Pana Jezusa Chrystusa³⁵.

Wiara Kościoła w to, że Bóg jest obrońcą tych, którzy Mu ufają, została wyrażona również w modlitwie nad ludem, w której kapłan prosi Boga, aby otaczał swój lud opieką, aby ten „wolny od grzechów i bezpieczny od nieprzyjaciół” trwał w Bożej miłości³⁶.

Prośbę do Boga o obronę „przeciwko wszelkim chorobom i zasadzkom szatana”³⁷ Kościół wyraża także w obrzędzie poświęcenia wody i pokropienia wiernych. Warto jednak zauważyć, że również w Modlitwie Pańskiej Kościół prosi Ojca: „ale nas zbaw ode złego”³⁸, wyrażając wiarę w to, że ocalenie człowieka pochodzi od Boga.

31 Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 258.

32 Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 67.

33 Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 116, 198.

34 Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 29*.

35 Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 67*.

36 Zob. Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 398*.

37 Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. (3).

38 Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 370*.

3.2. Teksty mówiące o człowieku, który walczył lub jest gotowy podjąć walkę

Drugą grupę tekstów liturgicznych, podejmujących motyw walki, stanowią stwierdzenia, w których podkreślono męstwo człowieka, który walczy w obronie prawa Bożego, określonej prawdy wiary lub czystości moralnej.

W zasadzie jedna z antyfon pojawia się kilka razy, ale jest dostosowywana do obchodu świętego patrona: „Święty [...] [Ireneusz, Wacław, Jozafat] walczył aż do śmierci w obronie prawa Bożego, nie bał się gróźb prześladowców, bo Chrystus był jego mocą”³⁹. Nieco inne brzmienie nadano antyfonie na wejście z mszy wspólnych: „Radujmy się, obchodząc uroczystość świętego N., męczennika. Oddał on swoje życie w obronie Prawa Bożego, dzisiaj Chrystus uwieńczył go chwałą”⁴⁰. Zbliżoną treść zawiera również prefacja o św. Stanisławie, biskupie i męczenniku: „Walczył w obronie Prawa Bożego”⁴¹.

Kolekta ze wspomnienia św. Atanazego mówi już nie tylko ogólnie o obronie prawa Bożego przez świętego patrona, ale wskazuje wprost na główny przedmiot jego wysiłków obronnych: „Wszchemogący, wieczny Boże, Ty wybrałeś świętego Atanazego, biskupa, na obrońcę wiary w bóstwo Twojego Syna”⁴². W podobnym stylu została utrzymana kolekta z mszy o św. Cyrylu: „Boże, Ty uczyniłeś świętego Cyryla, biskupa, niezłomnym obrońcą Bożego macierzyństwa Najświętszej Maryi Panny”⁴³. Innego wymiaru życia Kościoła bronił z kolei św. Jan Nepomucen, w którego wspomnienie Kościół modli się słowami: „Wszchemogący,

---

39 Oto wszystkie antyfony zbudowane według tego samego schematu: „Święty Ireneusz walczył aż do śmierci w obronie prawa Bożego, nie bał się gróźb prześladowców, bo Chrystus był jego mocą” (Mszal rzymski dla diecezji polskich, s. 98); „Święty Wacław walczył aż do śmierci w obronie prawa Bożego, nie bał się gróźb prześladowców, bo Chrystus był jego mocą” (Mszal rzymski dla diecezji polskich, s. 191); „Święty Jozafat walczył aż do śmierci w obronie prawa Bożego, nie bał się gróźb prześladowców, bo Chrystus był jego mocą” (Mszal rzymski dla diecezji polskich, s. 231); „Oto święty, który aż do śmierci walczył w obronie prawa Bożego, nie bał się gróźb prześladowców, bo Chrystus był jego mocą” (Mszal rzymski dla diecezji polskich, s. 18”).

40 Mszal rzymski dla diecezji polskich, s. 62”.

41 Mszal rzymski dla diecezji polskich, s. 76.

42 Mszal rzymski dla diecezji polskich, s. 50’.

43 Mszal rzymski dla diecezji polskich, s. 97’.

wieczny Boże, przez Ciebie umocniony święty Jan Nepomucen aż do śmierci gorliwie bronił wolności Kościoła, spraw za jego wstawieniem, abyśmy nieustraszenie walczyli w obronie sprawiedliwości i prawdy⁴⁴. W konkluzji powyższej modlitwy pojawia się znamienna prośba o odwagę do walki w obronie sprawiedliwości i prawdy, o które walczyli tacy święci, jak Jan Chrzciciel i Tomasz Becket, co zostało również wyrażone w modlitwach liturgicznych⁴⁵.

Pojawiają się jednak także inne niż prawdy wiary powody do przyjmowania postawy obronnej przez chrześcijan. Należy do nich obrona osobistej czystości moralnej. Ten aspekt został podjęty w następującej kolekcje:

Boże, Ty jesteś źródłem niewinności i miłujesz czystość, Ty dałeś Twojej służebnicy Marii Goretti łaskę męczeństwa w młodym wieku i nagrodiłeś jej walkę w obronie dziewictwa, za jej wstawiennictwem daj nam stałość w zachowywaniu Twoich przykazań⁴⁶.

W końcu ukazany jest także motyw walki ze złym duchem. Bardzo wyraźnie ten wątek został podjęty w kolekcje Środy Popielcowej: „Panie, nasz Boże, daj nam przez święty post zacząć okres pokuty, aby nasze wyrzeczenia umocniły nas do walki ze złym duchem”⁴⁷.

Walka człowieka rozgrywa się aż do śmierci ciała, co Kościół wyraził w specjalnej modlitwie mszalnej:

Wszechmogący i miłosierny Boże, Ty przez śmierć Chrystusa otworzyłeś ludziom bramę życia wiecznego, wejrzyj łaskawie na Twojego sługę, który toczy

44 Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 64’.

45 Msza o św. Janie Chrzcicielu zawiera modlitwę: „Boże, Ty chciałeś, aby święty Jan Chrzciciel był Poprzednikiem Twojego Syna w narodzeniu i śmierci i oddał życie za prawdę i sprawiedliwość, spraw, abyśmy nieustraszenie walczyli w obronie wiary, którą wyznajemy” (Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 168’). Natomiast kolekta ze wspomnienia św. Tomasza Becketa wyraża prośbę: „Boże, dzięki Twojej łasce święty Tomasz, biskup, wielkodusznie oddał życie w obronie sprawiedliwości, spraw za jego wstawiennictwem, abyśmy byli gotowi z miłości do Chrystusa stracić swoje życie na tym świecie i mogli je odzyskać w niebie” (Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 261’).

46 Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 110’.

47 Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 62.

ostateczną walkę, spraw, aby zjednoczony z męką Chrystusa i odkupiony Jego krwią mógł bez grzechu stanąć przed Tobą⁴⁸.

Wątek duchowej walki umierającego został wprowadzony również do Modlitwy po Komunii, w której Kościół prosi Boga, aby udzielił łaski konającemu, „aby w godzinie śmierci nie uległ podstępom szatana, lecz pod opieką Aniołów przeszedł do życia wiecznego”⁴⁹.

3.3. Motyw walki w kontekście wstawiennictwa świętych

Kościół, który tworzy *realitas complexa*, dostrzega wstawienniczy i wspomagający udział świętych w walce duchowej toczony przez tych jego członków, którzy pielgrzymują jeszcze do niebieskiej ojczyzny. Pierwsze miejsce w społeczności świętych zajmuje Najświętsza Maryja Panna, która w tekstach liturgicznych jest ukazana między innymi jako „przedziwna” pomoc i obrona dla narodu polskiego. Kościół zatem, wspominając orędownictwo Maryi, modli się do Boga o łaskę, aby mógł na ziemi z zapałem „walczyć w obronie wiary”⁵⁰.

Wsparcie ze strony świętych zostało wyrażone także w kolekcie mszy wspólnych:

Wszeczmogący, wieczny Boże, z Twoją pomocą święty N. aż do śmierci walczył w obronie wiary, spraw za jego wstawiennictwem, abyśmy z miłości ku Tobie cierpliwie znosili wszelkie przeciwności i ze wszystkich sił dążyli do Ciebie, bo Ty jesteś prawdziwym życiem⁵¹.

Motyw wsparcia ze strony świętych w walce toczony na ziemi znajduje się również w kolekcie o św. Ignacym Loyoli, w którego wspomnienie liturgiczne kapłan prosi Boga o łaskę, „abyśmy walcząc na ziemi z jego pomocą i za jego przykładem, zasłużyli na udział w jego niebieskiej chwale”⁵². Natomiast w kolekcie mszy o św. Dominiku została wyrażona

---

48 Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 165”.

49 Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 166”.

50 Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 164’.

51 Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 20”.

52 Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 134’.

prośba, aby wstawiennictwo świętego przyczyniło się do przyjęcia przez Boga modlitw o to, aby obrońcy wiary zostali – mocą Najświętszej Ofiary – utwierdzeni łaską Bożą⁵³.

3.4. Motyw walki rozumianej dosłownie

Liturgia Kościoła przewiduje modlitwy nie tylko za tych, którzy prowadzą walkę duchową, aby osiągnąć ojczyznę niebieską, ale również za tych, którzy podjęli się walki za ziemską ojczyznę i zginęli w jej obronie⁵⁴. W euchologiach Bóg jest ukazany jako miłosierny i potężny, a także jako Ten, który uśmierza wojny i poniża pysznych⁵⁵ oraz kruszy „twarde ludzkie serca”⁵⁶. Świat, w którym żyjemy, jest bowiem rozdarty „przez walki i niezgodę”⁵⁷. Dlatego też Kościół modli się, aby Bóg bronił go „od wszelkich napaści” i aby wierni nie obawiali się swoich nieprzyjaciół⁵⁸. W modlitwie po komunii odmawianej w formularzu Mszy w czasie wojny lub rozruchów kapłan w imieniu wszystkich wiernych prosi Boga, aby „przewyciężyli okrucieństwa wojny” i wiernie zachowali Boże prawo⁵⁹. W mszy o św. Leonie znajduje się natomiast skierowana do Boga, który nie pozwala, aby „potęga piekła” przemogła Jego Kościół, prośba o to, aby tenże Kościół „trwał w prawdziwej wierze i cieszył się stałym pokojem”⁶⁰.

4. Religijny motyw walki w ujęciu kaznodziejskim

Wobec zarysowanego bogactwa różnych ujęć problemu walki, obecnych w mszale i stanowiących cenne źródło przepowiadania homilijnego, dość oryginalnie przedstawia się zupełnie nowy motyw, nieobecny wprawdzie w modlitwie liturgicznej Kościoła, ale obecny w wypowiedziach niektórych kaznodziejów publikujących swoje

53 Zob. Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 142’.

54 Zob. Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 232’.

55 Zob. Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 151’.

56 Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 348’.

57 Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 348’.

58 Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 152’.

59 Zob. Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 152’.

60 Mszał rzymski dla diecezji polskich, s. 229’.

wystąpienia w Internecie. Jest to motyw, w którym walka duchowa jest ukazywana w starotestamentalnym paradygmacie walki Jakuba z Bogiem⁶¹. Ujęcie to jest zaskakujące, zważywszy na postawienie się osoby proszącej w opozycji do Boga, z którym należy walczyć na modlitwie i w ten sposób – pokonując Go – osiągnąć pożądaną i spodziewaną skuteczną modlitwę. Co więcej, jak można się dowiedzieć od organizatorów „nocy walki” o błogosławieństwo, to właśnie ta modlitwa, która jest walką wzorowaną na walce Jakuba z Bogiem, „ma potężną moc”⁶². Warto zauważyć, że Katechizm Kościoła katolickiego bardzo zwięźle odnosi się do biblijnego obrazu walki Jakuba i przypomina, że ma ona znaczenie symboliczne, w którym

Bóg ponawia swoją obietnicę wobec Jakuba, przodka dwunastu pokoleń Izraela. Zanim Jakub zmierzy się ze swym bratem Ezawem, walczy on przez całą noc z „kims” tajemniczym, który odmawia wyjawienia swego imienia, ale błogosławi go, zanim opuści go o świcie. Duchowa tradycja Kościoła widziała w tym opisie symbol modlitwy jako walki wiary i zwycięstwa wytrwałości⁶³.

---

61 Na stronie Radia Maryja znajduje się wyjaśnienie idei nocy walki, które są organizowane cyklicznie w Polsce: „Noc jest szczególnym wymiarem wysłuchiwania modlitw przez Boga. Jakub walczył z Bogiem całą noc o uzyskanie błogosławieństwa, które otrzymał nad ranem od Boga. To jest ten symbol, figura naszej walki o błogosławieństwo dla Polski. Widząc, jak bardzo niesamowicie ludzie odpowiedzieli na pierwszą Noc Walki o Błogosławieństwo dla Polski, to w szczególny sposób chcemy to kontynuować (co drugi miesiąc), aby organizować w tych wszystkich miejscach, w których była zorganizowana Noc Walki o Błogosławieństwo dla Polski i w innych miejscach, które będą dołączać do inicjatywy. Zależy nam, abyśmy jako Polacy zjednoczyli się w szturmie do nieba. Taka modlitwa ma potężną moc. Takie wydarzenie jest tylko w Polsce – kraju Matki Bożej – powiedział ks. Dominik Chmielewski SDB” (Ks. D. Chmielewski SDB: Noc walki o błogosławieństwo dla Polski to modlitwa o potężnej mocy. Takie wydarzenie jest tylko w Polsce – kraju Matki Bożej, <https://www.radiomaryja.pl/kosciol/ks-d-chmielewski-sdb-noc-walki-o-blogoslawienstwo-dla-polski-to-modlitwa-o-potecznej-mocy-takie-wydarzenie-jest-tylko-w-polsce-kraju-matki-bozej/> [13.09.2024]).

62 Tak opisał tę praktykę Dominik Chmielewski w wypowiedzi dla Radia Maryja. Zob. Ks. D. Chmielewski SDB: Noc walki o błogosławieństwo dla Polski, <https://www.radiomaryja.pl/kosciol/ks-d-chmielewski-sdb-noc-walki-o-blogoslawienstwo-dla-polski-to-modlitwa-o-potecznej-mocy-takie-wydarzenie-jest-tylko-w-polsce-kraju-matki-bozej/> [13.09.2024).

63 Katechizm Kościoła katolickiego, 2573.

Motyw walki pojawia się i w innych miejscach Starego Testamentu, jak chociażby w skardze, którą wygłasza Bóg w Księdze Amosa: „Lecz wy nie powróciliście do Mnie – wyrocznia Pana. Dlatego tak postąpię z tobą, Izraelu! A ponieważ tak chcę z tobą postąpić, przygotowuje się, Izraelu, na spotkanie z twoim Bogiem!” (Am 4, 11c–12). „Werset ten – jak zauważa Abraham Heschel – mógłby oznaczać zapowiedź całkowitej zagłady, i taki sens byłby zgodny z innymi stwierdzeniami Amosa (7, 8; 8, 2). Jednakże, gdyby taka była intencja proroka, powiedziałby zapewne: «Przygotujcie się na dzień Pana», co oznaczałoby największe nieszczęście (5, 18)”⁶⁴. Żydowski komentator dodaje cenną uwagę:

W biblijnej hebrajszczyźnie czasownik „spotkać” (liqrat) oznacza albo „udać się na jakieś miejsce, aby odebrać przybyłą osobę”, albo też „zmierzyć się z kimś w walce”, co nie oznacza zmierzenia ku nieszczęściu. Zwrot „przygotować się” wskazuje na przygotowanie do wojny w celu pozytywnego jej zakończenia, nie zaś na przygotowanie do klęski⁶⁵.

Zatem Bóg zapowiada walkę, do której sam zagrzewa swój lud. Będzie to Boża walka nie przeciw człowiekowi, ale o człowieka, o powrót człowieka do wierności przymierzu z Bogiem. Kiedy Bóg wychodzi na spotkanie człowieka jako jego przeciwnik, jak miało to miejsce na przykład wówczas, gdy anioł stanął naprzeciw Balaama (zob. Lb 22, 22) lub gdy prorok Natan stanął naprzeciw Dawida (zob. 2 Sm 12, 1–14), Bóg nie niszczy człowieka, lecz odsłania jego grzech, aby człowiek mógł wrócić na swoje miejsce – po stronie Boga, a nie przeciw Niemu. Zatem modlitwa jako walka duchowa – w ujęciu chrześcijańskim – nigdy nie oznacza walki z Bogiem, czyli walki przeciw Bogu o coś, ale walkę z tym, co nie jest Boże w człowieku. Katechizm przypomina ponadto, że „podstawą modlitwy jest pokora. «Nie umiemy się modlić tak, jak trzeba» (Rz 8, 26). Pokora jest dyspozycją do darmowego przyjęcia daru modlitwy: Człowiek jest żebrakiem wobec Boga”⁶⁶. Wyjaśnianie zatem walki z Bogiem w sposób ukazujący Boga jako przeciwnika, którego należy wręcz zmusić do udzielenia błogosławieństwa, może niepokoić, zważywszy na odmienne

64 A. J. Heschel, *Prorocy*, Kraków 2014, s. 84.

65 A. J. Heschel, *Prorocy*, s. 85.

66 *Katechizm Kościoła katolickiego*, 2559.

kierunki interpretacyjne owej walki obecne w refleksji teologicznej ojców Kościoła i katechizmie⁶⁷.

Należy podkreślić, że głosiciele słowa Bożego, chcąc wyjaśniać prawdy wiary i zasady życia chrześcijańskiego, mogą znaleźć bardzo wiele inspiracji w liturgii świętej. Kościół w swoich tekstach liturgicznych wyraża bowiem wiarę w to, że sam Bóg broni człowieka – broni go przed napaściami szatana i przed popadnięciem w zniechęcenie na skutek przeżywanego trudności. Jezus Chrystus odniósł zwycięstwo nad szatanem. Walka trwa jednak w czasie, dotyka zatem Kościoła pielgrzymującego, ponieważ każdy człowiek musi dokonywać osobistych wyborów i ponosi ich konsekwencje w swoim życiu. Dlatego potrzebna jest pomoc świętych orędowników i aktywność samego człowieka, któremu przyszło walczyć w obronie kogoś lub czegoś – w obronie prawd wiary i wartości moralnych. Kościół w swoich modlitwach mówi o wstawiennictwie świętych, wspierających duchową walkę odkupionych, oraz o walce rozumianej także w sensie dosłownym, błagając Boga o przywrócenie lub utrzymanie (doczesnego) pokoju. Idea walki jest wieloaspektowo obecna w modlitwie Kościoła, a każda z perspektyw ukazanych w tekstach liturgicznych stanowi cenne źródło dla homilijnego przepowiadania słowa Bożego.

---

67 Orygenes zauważa, że zwrot „walczył z” nie oznacza, iż „walczył przeciw”. Tymczasem kontekst, w jakim przywołuje się współcześnie biblijną scenę walki Jakuba, wskazuje, że jest to „walka o”, o błogosławieństwo, a zatem jest to nieuchronnie także walka z Bogiem, jako przeciwnikiem człowieka. Jacek Salij przywołuje znaczenie walki u Orygenesa, który utrzymywał, iż „w walce Jakuba uczestniczyły dwie istoty duchowe: jakaś siła ciemna i wroga Jakubowi, która walczyła przeciwko niemu, oraz jakaś siła Boża, która walczyła wraz z Jakubem, aby go wspomagać: «Sądzę, że człowiek własnymi siłami nie może pokonać wrogiej potęgi, jeśli nie skorzysta z Bożej pomocy. Dlatego właśnie powiedziano, że anioł walczył z Jakubem. Pojmujemy to w takim sensie, iż co innego oznacza stwierdzenie, że anioł walczył z Jakubem, a co innego, że walczył przeciwko Jakubowi. Walczył z nim ten, który był przy nim, aby mu pomóc w ocaleniu, i który poznawszy jego rozwój nadał mu imię Izraela, czyli ten, który był z nim w walce i wspierał go w boju, gdy tymczasem bez wątpienia istniał inny anioł, przeciwko któremu walczył i przeciw któremu wojował Jakub» (O zasadach, 3, 2, 5)” (J. Salij, *Walka Jakuba z Bogiem*, https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TD/praca_nad_wiara/walka_jakuba.html [13.09.2024]).

Zakończenie

Dokonując namysłu nad kontekstami duszpasterskim i liturgicznym, udało się wykazać, że idea walki jest obecna w doświadczeniu pastoralnym Kościoła, co wyraża się w różnorodności stowarzyszeń odwołujących się do idei walki i etosu rycerskiego. Jest ona również obecna w autorefleksji Kościoła pielgrzymującego, który postrzega samego siebie jako wędrującego przez ziemię i podejmującego walkę, co wielokrotnie znajduje wyraz w modlitwie liturgicznej.

W kontekście przedłożonego zagadnienia warto podjąć także dalsze badania nad zakresem i sposobem homilijnego posługiwania się liturgicznymi źródłami, w których obecny jest motyw *Ecclesia militans*. Pozwoliłoby to określić stopień przystawalności głoszonego orędzia do wiary Kościoła, którą wyraża on w swojej liturgii.

Bibliografia

120 lat temu zmarł autor m.in. najsłynniejszej modlitwy do św. Michała, <https://www.vaticannews.va/pl/watykan/news/2023-07/120-lat-temu-zmarl-autor-najslynniejszej-modlitwy-do-sw-michala.html> (28.09.2024).

Benedykt XVI, *Mam wokół siebie przyjaciół*, „L'Osservatore Romano” wydanie polskie (2012) nr 7–8, s. 29.

Diecezjalna Komisja Liturgiczna Diecezji Warszawsko-Praskiej, *Uwagi teologiczno-liturgiczne dotyczące odmawiania modlitwy do św. Michała Archanioła i jej związku z mszą świętą*, <https://diecezja.waw.pl/komunikat-liturgiczny-dotyczacy-modlitwy-do-sw-michala-archaniola/> (28.09.2024).

Giovanni Paolo II, *Regina coeli, Domenica*, 24.04.1994, https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/angelus/1994/documents/hf_jp-ii_reg_19940424.html (28.08.2024).

Heschel A. J., *Prorocy*, Kraków 2014.

Holy See Press Office *Communiqué*, 29.09.2018, <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2018/09/29/180929d.html> (29.08.2024).

Katechizm Kościoła katolickiego, Poznań 1994.

- Ks. D. Chmielewski SDB: Noc walki o błogosławieństwo dla Polski to modlitwa o potężnej mocy. Takie wydarzenie jest tylko w Polsce—kraju Matki Bożej, [https://www.radiomaryja.pl/kosciol/ks-d-chmielewski-sdb-noc-walki-o-blogoslawienstwo-dla-polski-to-modlitwa-o-poteznej-mocy-takie-wydarzenie-jest-tylko-w-polsce-kraju-matki-bozej/\(13.09.2024\)](https://www.radiomaryja.pl/kosciol/ks-d-chmielewski-sdb-noc-walki-o-blogoslawienstwo-dla-polski-to-modlitwa-o-poteznej-mocy-takie-wydarzenie-jest-tylko-w-polsce-kraju-matki-bozej/(13.09.2024)).
- Msza trydencka – obrzędy, <https://www.diecezja.eu/index.php/z-zycia-kosciola/z-zycia-kosciola-msza-trydencka/z-zycia-kosciola-msza-trydencka-obrzedy-wiernych.html> (12.10.2024).
- Mszał rzymski dla diecezji polskich, Poznań 1986.
- Papieska Rada Iustitia et Pax, *Kompedium nauki społecznej Kościoła*, Kielce 2005, https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_doc_20060526_compedio-dot-soc_pl.html (27.08.2024).
- Rytułał rzymski. Egzorcyzmy i inne modlitwy błagalne, Katowice 2010.
- Salij J., *Walka Jakuba z Bogiem*, https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TD/praca_nad_wiara/walka_jakuba.html (13.09.2024).
- Sobór Watykański II, Dekret *Presbyterorum ordinis*.
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium*.
- Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes*.
- Szwarc K., Kościół jako „*realitas complexa*” w świetle tajemnicy obcowania świętych, „*Teologia w Polsce*” 5 (2011) nr 1, s. 75–94, <https://doi.org/10.31743/twp.2011.5.1.06>.
- Who we are*, <https://www.kofc.org/pl/who-we-are/our-supreme-officers/supreme-knight.html> (10.10.2024).
- Zielińska S., Przewodniczący Episkopatu zachęca do odmawiania modlitwy do św. Michała Archanioła, 01.10.2018, <https://opoka.org.pl/News/Kosciol/2018/przewodniczacy-episkopatu-zacheca-do-odmawiania-modlitwy-do-sw-michala-archaniola> (29.08.2024).